

Böyük bir coğrafi ərazidə yerləşən türk ellərindən biri də Saxa (yakut) türkləridir. Ən son məlumatlara görə, onların sayı təxminən 500 min nəfərdir. Son illər saxaların digər türk xalqları ilə mədəni-humanitar əlaqələri genişlənir.

Tarixin və taleyin hökmü ilə böyük türk dünyasından müəyyən qədər uzaq düşmüş kimi görünən, Sibirin ən soyuq və uzaq ərazilərində məskunlaşan yakutlar son əsrlərdə müəyyən assimilyasiyaya məruz qalmalarına baxmayaraq, bütövlükdə özlərinin milli-etnik mənsubiyyətlərini, dini inanclarını qoruyub saxlaya biliblər.

Saxa Respublikası (Yakutiya) Rusiya Federasiyasının subyektlərindən biridir. Uzaq Şərq Federal Dairəsinə aiddir. 1922-ci il aprelin 27-si RSFSR-in tərkibində Yakutiya şəklində yaradılmışdır. 1990-cı ildə Yakutiyanın dövlət suverenliyinə dair akt qəbul edilmişdir. 1991-ci ildə hazırkı adını (Saxa Respublikası) almışdır.

Saxa Rusiya Federasiyasının ən böyük regionu, habelə dünyanın ən böyük inzibati vahididir. Ərazisi 3,2 milyon kvadratkilometrdir. Əgər Saxa müstəqil dövlət olsa idi, dünyada ərazisinə görə yeddinci dövlət olardı. Lakin əhali sıxlığına görə Rusiyada ən son yerlərdən birini tutur.

Saxa Respublikası (SR) təbii ehtiyatların çoxluğuna görə potensialı böyük olan ucsuz-bucaqsız bir regiondur. Onun təkcə dəniz sərhədləri 4,5 min kilometrdir. SR-in paytaxtı Yakutsk Yakutsk şəhəridir.

SR-də məskunlaşan əhali əsasən pravoslav, protestant (əsasən baptist), katolik (XIX əsra Polşa və Litvadan sürgün edilənlərin nəsiləri və XX əsrdə bura köçənlər), islam (XIX əsrdə sürgün edilən tatar və başqırdların nəsiləri və müasir dövrdə Orta Asiya və Şimali Qafqazdan bura köçmüş şəxslər) və buddizmə (buriatlar) etiqad edir. Bununla yanaşı, saxaların əksəriyyəti ənənəvi yakut dininə inanırlar.

Ümumiyyətlə, saxa-yakut türklərinin dini inaclərində digər türk xalqları kimi şamanizm indinin özündə də təsirini qoruyub saxlamaqdadır. Hətta assimilyasiyaya məruz qalan yakut türkləri arasında belə şamanizm ənənələri özünü göstərməkdədir.

Belə demək mümkünsə, ruslaşmış yakutlar xristian dininə özlərinə xas

Saxa türkləri

olan şamanizm əlamətləri, şaman ruhu gətirmişlər. Digər tərəfdən də, assimilyasiyaya uğramış və dinini dəyişdirmiş saxa-yakutlarda türk ruhu, türk adət-ənənələri özünü parlaq şəkildə hiss etdirir.

AMEA-nın Folklor İnstitutunun mifologiya şöbəsinin elmi işçisi Bəxtiyar Tuncay hesab edir ki, saxaların türkmənşəli olduğu şübhə doğurmur və onlar müəyyən qədər uzaqlarda türk dünyasından təcrid olunmuş

vəziyyətdə yaşamalarına baxmayaraq, türklüklerini qoruyub saxlaya bilmişlər.

Bununla belə, saxa-yakut türkcəsi çuvaş türkcəsi ilə yanaşı kök (ana) türkcədən çox uzaqlaşmışdır. Mütəxəssislərin fikrincə, bunun da səbəbi bu dilə yerli tunqus-mancur (evenk və even), monqol və fin-uqor dillərindən çox sayda yad substratın qarışmasıdır.

Görkəmli türkoloq, mərhum professor Fərhad Zeynalovun yazdığına görə, yakut dilində özünü göstərən fərqlənmələr bir tərəfdən bu dilin ən qədim türk qəbilə və tayfa birliklərinin təmərküzləşməsi nəticəsində ortaya çıxması, sonralar yeni türk dilləri, əsasən Sibir türkləri (xakas, şor, tuva, çulım və s.) ilə təmasda olması və ən başlıcası isə monqol, tunqus-mancur, evenk dillərinin təsiri altında olması ilə izah oluna bilər.

Saxa türklərinin tarixi və mədəniyyətinin ən yaxşı bilicilərindən olan Bəxtiyar Tuncay əsasında qeyd edir ki, bir vaxtlar Lena çayı hövzəsinə kütləvi köç edən türk-sak tayfaları buranın aborijen xalqları ilə qaynayıb-qarışmış, nəticədə saxa-yakut xalqı yaranmışdır. Elə bu səbəbdən də animist və kosmoqonik təsəvvürləri Sibir

və Altayın digər türk xalqlarının mifik təsəvvürləri ilə üst-üstə düşən saxa-yakutların mifoloji sistemində digər türk xalqlarının mifoloji sistemində xas olan ortağ, ənənəvi personajların adlarına rast gəlinmir. Əvəzində isə digər türk xalqlarından fərqli personajlarla üzləşirik. Halbuki eynən saxa-yakutlar kimi sakların birbaşa varislərindən sayılan saqay türklərinin əsas mifoloji personajları ilə Altay, xakas, şor, kumandi və s. türk xalqlarının mifik personajları tam bir eyniyyət təşkil edir.

Bəxtiyar Tuncay daha sonra yazır: "Saxa-yakutlardan toplanan yaradılış dastanları cüzi fərqlərə baxmayaraq, Altayda yazıya köçürülmüş dastanlara bənzəyir. Bu da təbiidir. Çünki həm altaylılar, həm də saxa-yakutlar mənşəcə türkdürlər və bütün bu dastanlar da ümumtürk mahiyyəti daşıyır".

Sevindirici haldır ki, son illər ölkəmiz ilə Saxa Respublikası arasında iqtisadi, mədəni, humanitar əlaqələr genişlənir. İnanırıq ki, qədim türk xalqlarından biri olan saxa-yakutlarla hərtərəfli əməkdaşlığın güclənməsi bütövlükdə türk birliyinə öz töhfəsini verəcək.

Mahmud QƏRİBOV,
"Xalq qəzeti"